

Juhtub nii — näis, et teater valmistus esietenduseks, mis ei pretendeerinud hooaja «suurlavastuseks», kuid siis ilmneb, et tegemist on rohkemaga kui ainult järjekordse uuslavastuse «kunstilise kor-daminekuga».

Nii juhtus RAT «Estonias» M. de Falla balletiga «Suur võlur — armastus» ja M. Raveli ooperiga «Hispaania tund». Asi pole üksnes selles, et teater tutvustas meid kahe seni tundmatu teosega (ehkki ka sellel on oma tähendus, rikastades meie ettekujutust ooperiteatri traditsioonilise «teenis-tuslehe» suhtes). Aga võib-olla, et kõik algas nimelt siit. Raveli ooper kui ka de Falla ballett olid võrdset uudsed nii lavastajaile kui ka vaatajale. Puudus dikteeriv traditsioon. Siin oli kõik «enese leida», esmakordne ja võib-olla oli sellepärast ka rohkem siirast andu-

Armastus — suur võlur

must teoseid kandvaile emotsionaalse-tele voolustele. Pole vaja liialdada selle etenduse programmilise tähendusega, kuid temas on peidus see pöörde otsustavus, mille algus ulatub teatri vanematesse lavastustesse.

Balletis tähendab see lõplikku vabanemist olustikulisest detailiseerimisest, raskuspunkti asetamist inimese hingeelu kujutamisele. Seejuures ei langeta abstraktsesse meeleolutsemise, vaid avatakse äärmiselt konkreet-selt nähtud karakteri sisemaailm, tema psüühika realistlikult. Samal ajal rää-gib ballett siin oma tõelises — poeetiliste üldistuste — keeles. Niivõrd orgaanilist konkreetse ja üldistatuse sünteesi on «Estonia» balletilaval saavutatud harva.

Ooperis tähendab see edasist otsus-tavat karakterseuse omandamist, «mängiva laulja» printsiibi jäägitut kinnitamist. «Hispaania tunnis» on vähe ainult hästi laulmisest, samuti ka ainult hästi mängimisest. Siin on tähtis sõna, kuid mitte lihtsalt öeldud sõna. Sõna saavutab siin oma tõelise väljendusrikkuse, reljeefsuse, oma sisulise ja vormilise täiuslikkuse ainult sünteesis muusikaga. Raveli ooperi retsitatiivne iseloom kujutab niisugust sõnalis-muusikalist karakterite duelli, mis nõuab jäägitut mõttelist ja

kale on Mai Murdmaa loonud väga tervikliku, tihedalt ja teravalt psüh-holoogilise balletinovelli. Ballett kestab umbes 20 minutit, ent ometi on ta järjekordseks tõestuseks selle kohta, et mitte ainult monumentaalsed vormid ei loo monumentaalset kunsti. Mõtte- ja tundepeinge on siin selline, et veel veidi... ja ta läheb üle piiri. M. Murdmaa tunneb seda piiri.

Balleti psühholoogiline iseloom on kontsentreeritult väljendatud juba esimestes taktides, esimestes liigutustes.

Oigemini ta algab nagu liikumatusena, nagu tõhutust, ängitsevast pausist, mille äärmuseni viidud pingelist vaikust katkestab ootamatult kirglikult allasurutud küsimus. Selleks on ballettmeister Carmelo osatäitjale (E. Kerge või V. Aren) andnud ainult paar liigutust — pööre, žest ja... jälle-gi tardumus, jälle-gi

paus, milles kogu keha nagu kuulatab, ootab vastust. (Nii mõlemad Carmelod, võideldes oma tunnete eest, ilmutavad nende tõelist pinget just tunnete välises allasurutuses. Selles on rohkem Hispaaniat kui särkelevat tempera-mentsetes kastanjettboolerotes. Erinevalt Arenist on Kerge ainult teravam, lakoonilisem ja stiilipuhtam.)

Kogu ballett on üles ehitatud oota-matutele kontrastidele. Alguse pingelisele pausile järgneb Candelase tants, kaunis oma disharmoniaalselt, täis valla-pääsenud tundeid, siirast andumusjoo-vastust, rõõmustavat imestust ja kirg-likku eneseunustamist. Ning jällegi ootamatu pööre — kolme paari tants, mis oma polüfoonilise harmooniaga (igale paarile on loodud erinev koreo-graafiline partituur, mis siiski jääb kõlama ühtse motiivina) kujutab end-dast nagu tormi ületamist, tasakaalus-tades eelnevat disharmoniaalsust.

Kontrastsus pole olnud ballettmeis-trile omaette eesmärgiks. Igas tantsus on nagu eelneva lahendus ja järgneva algus. M. Murdmaa ületab de Falla muusika numbrilist iseloomu, luues järjekindlalt areneva koreograafilise leitmotiivi, mille sisuks on Candelase hinges toimuv võitlus oma tõusude ja mõõnade, leidmiste ning kahtlustega.

TEATRIKUU 1964

ilmelt, ja selles on teatri rikkus. Ü. Ullale on tants täielik enesevaba-nemine, E. Spriidile — absoluutne enesedistsipliin. Kui esimene allutab tantsu jäägitult endale, siis teine allu-tab enese tantsule. Sellepärast on esi-mese Candelas kirglikum ja jõulisem, teise oma — rangem ja tagasihoidli-

Foto nr. 2

kum. Kuid mõlemad baleriinid avasid võrdväärset erinevaid külgi M. Murd-maa kui ballettmeisteri loomingus. Kui ma tahtsin mõista tema kunstnikutee-mat, ma vaatasin Ü. Ullat, ja kui ma tahtsin mõista M. Murdmaad kui ko-reograafi — ma vaatasin E. Sprii. (Esimesele on Candelase siseheitlus üldisem. See on uue nimel peetava võit-luse möödapääsmatuse kinnitamine. Teisele on ta episoodilisem, jäädes konkreetse süzee raamidesse.)

Pärast vaheaega me kandume hoopis teise maailma. See on endiselt His-paania ja endiselt keerleb siin kõik

aga ootama peremehe tagasitulekut — kell vajab siiski parandamist. Concep-cion ületab kergelt ootamatu takistuse — paneb turjaka muulaaajaja raskeid kellakappe tassima. Kauaoodatud koh-tumine võib aset leida. V. Neluse Concep-cion on jäägitult valmis armasta-miseks. See on vili, mis on küps ja ootab ammu võtmist, ning pole tema süü, et vana Torquemada pole suut-nud seda teha. Siin pole midagi tee-seldut, siin on kõik niivõrd siiras, kui-võrd siiras on loodus ise. Aga vaadake, kuidas vaasekesel ei vedanud (teine foto). Selle asemel, et peita armsam oma embusse, röövida suudlusi, suudab Conzalve vaimustatud poeedihing luua neist ainult värsse (I. Kuusk) Concep-cion on siiralt nõrdinud. Kuid see pole veel piir. Pettunud ka oma teises austajas, Don Gomezis (T. Maiste), len-davad nüüd juba aknasse mehe töö-lauale jäänud klientide kellad ja ame-tikirjad. Ja kui Concepcion-Nelus käsutab nüüd truult kellakappe tassinud Ramiro oma tupp, siis pole sellas mi-dagi etteavatsetut. Selles lahenduses on talle endalegi midagi üllatavat.

H. Sammelselja Concepcion on rahu-likum ja kaalutlevam. Siin pole sää-rast tunnete siirast vahenditust. Vaadake, millise läbitungimatu ilme-ga kuulab ta rumalalt naljaka Don Gomezit kudrutamist (kolmas foto). Kuid näib, et see pole niivõrd laulia poolt kavandatud erinev osakont-septsioon, kuivõrd teatavavalalise va-baduse puudumine, suutmatus veel jäägitult anduda osa kandvale voolu-sele. Kuid kahjuks annab see ooperit valdavale loomuliku tunde võidutse-mise motiivile teatava etteavatsetud truudusetuse kahtlase värvingu. Kuid see pole ju nii! Näete, kuidas pühitseb siin võitu naiselikkus ise, muidugi küll kelmikates, kuid ikkagi oma siirastes ja loomulikes tunnetes, sest jääda truuks sellele vanale Torquemadale oleks lihtsalt ebaloomulik (neljas foto).

Nagu de Falla balletis, nii ka Raveli ooperis pühitsevad võitu armastus ja noorus. Ning selles on kahe nii erine-va etenduse, lavastatud erinevate kunstnike poolt, ühtsus.

***

See on terviklik kaasaegne teatri-õhtu. Kaasaegne oma nooruslikult ja elujaatavalt kõlavuselt. Ning selles on tema ideelis-kunstiline väärtus laiem,

hinges toimuga võitlus oma tõusude ja mõõnade, leidmiste ning kahtlustega.

«Suur võlur — armastus» on loodud vastavalt Ülle Ulla andele. Kui Ü. Ulla tantsib Candelast, on raske öelda, mis on siin ballettmeistrilt, mis tantsijalt. Säärane harukordne anne on suureks õnneks ballettmeistrile.

Elonna Spriidil, kes samuti tantsib Candelast, on Ü. Ullaga sarnane karaktertantsija «ampluaa». Kuid mõlemad kunstnikud on erinevad loomunguliselt

Küllaltki tavalisele (traditsioonilise kolmnurgaga ja isegi teatava müstilise hõnguga) süžeele, M. de Falla huvitava, kuid sisemise tervikuta muusi-

Foto nr. 1

Farast vanatega me kantud noor-
 paania ja endiselt keerleb siin kõik
 armastuse ümber. Kuid selles maa-
 ilmas, nähtuna prantslase M. Raveli
 kergelt ironilise ja eestlase U. Välja-
 otsa heasüdamliku muigava pilguga
 on kõik teistmoodi. See on kerge ja
 lõbusa, kelmikalt tujuka armastuse
 maailm.

De Falla balleti traagilised punakas-
 pruunid toonid on asendunud rõõmsa-
 ilmeline kollase ja taevasinisega.
 U. Kärbise loodud kellameister Tor-
 quemada majas on kõik, alates soliid-
 setest kellakappidest kuni aristokraat-
 selt peenutsevate seinakelladeni, nagu
 koketsetes lokirullides. Isegi see tohu-
 tu suur ajanäitaja, aja möödumise so-
 liidne meeldetuletus, mis kroonib
 kunstniku loodud kergemeelselt õhu-
 list konstruktsiooni. Siin hargneb peat-
 selt «Hispaania tunni» elurõõmus ja
 pulbitsev elu, mida näitab lavastaja
 Udo Väljaots.

Kuid need peadpöörivad armastus-
 seiklused algavad üsna tavaliselt. Mi-
 dagi nende kahe nii rahuliku ja so-
 liidse mehe, kellameister Torque-
 mada (V. Gurjev) ja muulaaajaja Rami-
 ro (I. Orav) jutuaajamises ei ennusta
 tulevasi tormilisi hargnevaid sünd-
 mus. Vaadake! (esimene foto) Ramiro
 tõi lihtsalt oma seisumajäänud kella pa-
 randusele. Igapäevaselt tavaline stseen.
 Trump pole veel mängus. Kuid ta il-
 mub — võluva ja noorusliku Con-
 cepcion (V. Nelus) näol. Ja kõik läks
 liikuma. Silmanähtavalt sulab oma
 noorukest naist nähes Torquemada,
 kohmetult tammub jalalt jalale Ramiro.
 Aga Concepcion ilmselt kiirustab
 oma mehekest lahkuma (linna torni-
 kell vajab üleskeeramist), Ramiro jääb

Foto nr. 3

kui de Falla ja Raveli loodud situat-
 sioonidest esialgu näib. Tal on ka oma
 möödumatu esteetiline väärtus, ta on
 nende loomunguliste printsipiide otsus-
 tavaks kinnituseks, mille poole teater
 on püüdnud juba oma varasemates la-
 vastustes. Sellepärast osutus «Estonia»
 järjekordne uuslavastus rohkemaks
 kui tavaliseks «kunstiliseks kordamine-
 kuks».

Vello Kõllu

Foto nr. 4